

PARTICIPĂRI BĂNĂȚENE LA LUPTA ANTIOTOMANĂ A ȚĂRILOR ROMÂNE ÎN PERIOADA ANILOR 1423-1426.

Ioan Hațegan

Studiul de față își propune să analizeze atît situația generală a efortului general antiotoman al Țărilor Române cît și reliefaarea participărilor bănățene. Și aceasta din dorința de a ajuta la o cunoaștere exactă a rolului și importanței militare a fiecărei regiuni românești angajate în această luptă.

Dispariția lui Mircea cel Bătrîn de pe arena istoriei a lăsat un gol pe care urmașii săi imediați nu au reușit să-l ocupe. Din cauze obiective și subiective, rolul de conducător al rezistenței antiotomane între acești ani, 1423 și 1426, a revenit celui ce cumula funcțiile de comite al comitatelor bănățene, florentinul Filippo Scolari¹. Antecedentele sale pe cîmpurile de luptă antiotomane datează încă de la începuturile veacului al XV-lea (în anul 1404 este numit comite de Timiș) dar abia acum Scolari dovedește întreaga sa artă militară pusă exclusiv în rezistența antiotomană. Pe drept cuvînt el îi urmează lui Mircea cel Bătrîn în dificilul rol de conducător al tuturor luptelor antiotomane de pe Dunăre, atît cea mijlocie cît și cea de jos.

Intrucît perioada anilor 1419-1420² a fost deja analizată și rezultatele cercetării științifice sînt deja cunoscute, iar participări bănățene la evenimentele anilor 1421-1422 nu sînt semnalate — probabil pentru că majoritatea contingentelor militare de aici participau la primele războaie

— ne vom mulțumi să creionăm situația militară balcano-dunăreană.

În cursul anului 1421 otomanii îl sprijină pe Radu Praznaglava să-și reocupe tronul, înlăturîndu-l astfel pe Dan al II-lea. Acțiunea lor se desfășoară în luna martie și după încheierea luptelor din Muntenia, trupe otomane trec Carpații în Transilvania³. Este prădată Țara Bârsei de la Bran la Zărnești, trecînd prin Rîșnov, Brașov, Hărman, Sînpetru, Bod, Hăchiu, Ghimbav. Cetatea Rîșnovului nu poate fi cucerită datorită trăinicieii zidurilor. Brașovul, lipsit încă de ziduri corespunzătoare, este cucerit și jefuit, o bună parte a locuitorilor săi fiind dusă în robie. Scapă doar cei refugiați pe dealurile din jur. Senatul orașului îndură și el robia otomană. Este cea de-a treia incursiune otomană de pradă asupra Țării Bârsei, prima datînd din 1395, iar a doua din anul 1420.

În cursul anului următor, 1422, sultanul Murad al II-lea începe cel de-al treilea asediu al Constantinopolului, timp în care pe Dunăre sînt prezenți doi dintre cei mai vestiți comandanți de achingii: Mehmed, fiul lui Firuz bei și Ali fiul lui Evrenos bei, numit și Evrenosbeioğlu Ali bei⁴. Unul dintre aceștia doi trebuie căutat în izvoarele otomane — incerte pentru multe date — ca fiind co-

mandantul unei noi expediții de pradă asupra Țării Românești⁵.

Incursiunile otomane repetate anual după 1419 la nordul Dunării și luptele interne din Țara Românească între diferiți urmași ai marelui Mircea au fost factorii care au deteriorat continuu situația politică și militară a țării, creînd condițiile pentru aservirea acesteia de către turcii otomani.

Această situație a determinat și reînnoirea comitelui de Timiș, Filippo Scolari, în Banat. Pînă acum luptele antiotomane conduse de către el s-au datorat fie unor incursiuni otomane nord-dunărene, fie ajutorului acordat unor state vecine cum a fost Serbia și, parțial, Bosnia, fie ca urmare a unor campanii ale armatelor regale împotriva unor forțe creștine aliate cu otomanii. Între aceste lupte se interpun ani în care eforturile sale au fost îndreptate împotriva altor forțe și coaliții în regiunile centrale europene⁶. De acum înainte, pînă la moartea sa din decembrie 1426, eforturile militare ale lui Scolari vor fi îndreptate exclusiv pentru redresarea frontului defensiv creștin de pe Dunăre.

Reînnoirea tronului a lui Dan al II-lea în cursul anului 1422, cu sprijinul unor forțe creștine rămase pînă acum neidentificate, provoacă la începutul anului următor noi intervenții otomane. Filippo Scolari este prezent în Banat încă la jumătatea anului 1422. Cele mai probabile acțiuni întreprinse în această perioadă au constat în recunoașterea potențialului material și uman al zonei și măsuri de grupare a acestuia în vederea reluării luptelor antiotomane. Deși tentantă, ideea participării sale la reîntronizarea lui Dan al II-lea nu

poate fi susținută documentar. Ori cum a fi fost situația, este certă pregătirea trupelor sale pentru sprijinirea voievodului muntean. Prezența sa în Muntenia încă la începuturile anului 1423 pledează pentru acest fapt, ca și pentru străduințele lui Dan al II-lea de a-și asigura aliați în acțiunile ce se întrevedeau.

Trupe regale sub comanda lui Filippo Scolari se reiază celor comandate de Dan al II-lea încă în cursul lunii ianuarie 1423, dată la care comitele de Timiș este amintit ca fiind în Țara Românească⁷. Primele lupte se desfășoară în luna februarie, odată cu trecerea Dunării de către trupe otomane care îl aduc cu ele pe Radu Praznaglava. Trecerea fluviului s-a făcut pe la Nicopole sau Vidin, întrucît înaintarea turcilor se desfășoară prin Oltenia spre capitala țării. În fața lor apar Dan al II-lea și Filippo Scolari cu trupele reunite. La 26 februarie se desfășoară bătălia hotărîtoare într-un loc încă neidentificat⁸. Cei doi aliați reușesc să-și zdrobească complet adversarul care lasă pe cîmpul de luptă o mare parte a efectivelor sale militare. După diferite izvoare contemporane numărul — exagerat după opinia noastră — era de 20.000 morți⁹ pînă la 36.000 morți¹⁰. Din sumarele date contemporane despre desfășurarea luptei reiese cu pregnanță în evidență faptul că inițiativa aparține celor doi aliați care-și aleg locul și momentul declanșării luptei, manevrele convenabile prin care reușesc să-și asigure superioritatea militară. În ultimele zile ale lunii februarie ei curăță întreaga Muntenie de rămășițele achingiilor și consolidează astfel domnia lui Dan al II-lea. Ecoul străduințelor sale de a-și consolida domnia, precum și importanța victoriei din primăvară ajung în cursul verii

pînă la Veneția, concomitent cu demersurile făcute la curtea papală și la principii lombarzi de solii venite din Orient ¹¹. Putem doar presupune că acești soli erau fie munteni, fie maghiari ¹². În tot timpul verii se desfășoară pregătiri intense în tot regatul pentru adunarea efectivelor militare necesare unei campanii antiotomane peste Carpați. Natura diverselor însemnări lasă impresia și a unei prezențe armate regale în Muntenia în tot cursul verii ¹³. Se pare că aceste efective erau schimbate din timp în timp, numărul lor rămânînd însă neschimbat, probabil ca o rezervă militară pentru Dan al II-lea în cazul unui atac otoman.

Ridicarea asediului Constantinopolului la 22 februarie și încheierea păcii cu Bizanțul permite sultanului Murad al II-lea să-și concentreze eforturile militare spre spațiul dunărean. Comitele de Timiș se află din nou în pregătiri cu contingentele sale bănățene și în toamnă intră din nou în Țara Românească.

Cea de-a doua campanie otomană cu Scolari trece, Dunărea și, folo-Radu Praznaglava pe tronul muntean se desfășoară într-un interval de timp cuprins între septembrie — 23 octombrie 1423 ¹⁴. Lipsesc din nou orice date concrete despre desfășurarea luptelor. Se știe că primele lupte s-au dat în partea de mijloc a Munteniei, victoria aparținînd și acum aliaților ¹⁵. Alungarea ultimelor trupe otomane îi consolidează dominația lui Dan al II-lea. Acesta, împreună cu Scolari, trece Dunărea și, folosindu-se de surprinderea tactică creată, cucerește cîteva dintre cetățile sud-dunărene ce aparținuseră lui Mircea, printre acestea nominalizîndu-se Silistra ¹⁶. Luptele din sudul fluviului trebuie situate cu aproximație la mijlocul sau în cea de-a doua decadă a lunii octombrie și nu

au avut o durată mai mare de o săptămînă. Între victoria de la începutul lunii octombrie și campania sud-dunăreană se situează obligatoriu și recucerirea cetăților nord-dunărene Giurgiu și Turnu, aflate sub stăpînire otomană.

Dintre membrii corpului expediționar regal participanți la lupte, în afara masivelor contingente transilvane și bănățene, trebuie remarcată și prezența unor mari baroni ai regatului, aflați și ei în subordinea lui Filippo Scolari. Dintre ei este nominalizat Albert de Nagy-Mihályi, banul Croației, participant între anii 1423-1424 la aceste lupte cu un corp de 250 călăreți ¹⁷. Campania se încheie cu victorii, iar participanții se reîntorc la vatră. Scolari este la Timișoara cel mai tîrziu pe 9 noiembrie ¹⁸, iar peste alte cîteva zile prămește bogate donații funciare, ca răsplată a faptelor sale de arme ¹⁹.

Prezența la Buda a împăratului bizantin Manuel al II-lea Paleologul și șederea sa de peste două luni, înseamnă o părăsire momentară a zonei dunărene a lui Scolari, care este prezent la Buda în suita regală și participantă la toate manifestările omagiale. Îl însoțește mai apoi pe împărat în călătoria sa de întoarcere. Tratatивele desfășurate în intervalul iulie — august 1424 la Buda și Tata, în prezența regelui Sigismund de Luxemburg și a lui Filippo Scolari ²⁰, sînt consacrate găsirii unei soluții viabile pentru oprirea ofensivei otomane și pentru alungarea turcilor — într-o etapă ulterioară — din Europa. Înțelegerile semnate acum vor rămîne simple documente, întrucît nici unul dintre cele două state nu se poate compara cu vigurosul imperiu otoman.

Efortul militar regal din acest an se mărginește doar la sprijinirea

lui Dan al II-lea, confruntat cu noi expediții turcești. Otomanii desfășoară acțiuni militare în Albania, unde potolesc răscoala populară, după care dezlănțuiesc obișnuitele „akin“-uri, expediții de pradă asupra țărilor nord-dunărene. În cursul unei expediții mixte, de pradă și de înscăunare a unui protejat otoman, Dan al II-lea este învins de către achingii și silit să se refugieze în Transilvania ²¹.

Concentrarea trupelor regale se face în august — septembrie, cel mai sigur în partea sud-estică a Banatului, în apropierea Dunării.

Reîntoarcerea lui Școlari duce la declanșarea acțiunii militare. În septembrie trupele sale înaintează prin Banatul de Severin, și Oltenia, își rialiază trupele credincioase lui Dan și resping spre sud-est trupele munteano-otomane credincioase lui Radu. Mai mult chiar, experiența anului anterior este și acum fructificată : trupele sale trec din nou Dunărea și, pe la începutul lunii octombrie, cuceresc Vidinul ²².

De acum înainte campaniile regale de ajutor se vor desfășura după acest tipar creat în acești ani : concentrarea trupelor se face în Banat (arareori în Transilvania ; uneori se face în ambele regiuni), acestea intră în Țara Românească pe la Severin, străbat Oltenia unde poartă lupte și dau apoi bătălia decisivă în Muntenia colinară. După victorie curăță întreg teritoriul muntean de dușmani și apoi trec la rîndu-le Dunărea în urmărirea otomanilor, cucerind și unele cetăți sud-dunărene.

La mijlocul lunii octombrie operațiunile militare sînt încheiate, nu însă și dispersarea trupelor. Comitele de Timiș, mereu în mijlocul trupelor sale, este ocupat cu amplele lucrări de refacere, extindere și întărire a cetăților din zona Porțile de Fier. Cele mai importante lucrări se des-

fășoară la cetatea Severin, care a avut mult de suferit de pe urma numeroaselor asedii. Referitor la aceste lucrări se apreciază că sînt cele mai importante din istoria de pînă acum a cetății și că i-au permis să reziste exact încă un secol presiunii otomane ²³. Lucrări se desfășoară și la cetatea din insula Saan ²⁴ și, probabil, Orșova. Trupe regale sînt prezente în zonă atît în octombrie cît și în noiembrie ²⁵, fapt ce ne determină să plasăm prezența lor aici pînă în primăvară. Această prezență prelungită înseamnă că ele sînt formate din contingente de cnezi și nobili bănațeni, singurii capabili să asigure eficiența militară și numărul lucrătorilor necesari amplelor lucrări în curs.

Îzvoarele care amintesc despre repetatele retrageri peste munți ale lui Dan al II-lea specifică că este vorba despre Transilvania. Opinăm că majoritatea acestor treceri trebuie să fie căutate nu în Transilvania voievodală, ci în părțile vestice ale Carpaților și anume în Banat, cu o mică corectură impusă de situația militară : chiar dacă a trecut munții în zona Bârsei sau Făgărașului, Dan al II-lea a trecut rapid spre Timișoara. Să vedem de ce anume ? Nici un comandant militar transilvan al acestor ani nu a comandat vreo armată în sprijinul lui Dan și nici nu a reușit să-i ofere sprijinul solicitat.

Demersuri repetate pentru ajutorarea lui au fost făcute doar de către comitele de Timiș, Filippo Școlari. Este logic ca Dan al II-lea în momentul băjenirii să caute apropierea de acesta pentru a primi ajutorul militar. Și ca întotdeauna în asemenea cazuri, Școlari a fost cel ce l-a oferit. Nu numai din poruncă regală, ci și din proprie inițiativă. Pentru cercetătorul care a aprofundat viața și faptele lui Sco-

lari nu este nici o surpriză faptul că acesta a deținut o poziție extraordinar de influentă la curtea regală și că și-a permis de multe ori lucruri care nu erau la îndemâna altor nobili. Credința dovedită față de persoana sa l-a făcut pe Sigismund de Luxemburg să-i treacă cu vederea aceste acte, mai ales că ele nu aduceau nici un prejudiciu puterii regale. Dimpotrivă, ele izvoarau dintr-o cunoaștere aprofundată a situației respective și rezultatele erau benefice. Așa s-a întâmplat și în cazul alianței cu Dan al II-lea, după cum se va vedea și pe mai departe. Inițiativele lui Scolari în favoarea lui Dan al II-lea au fost întotdeauna aprobate de rege.

Așa încît posibilitatea ca Dan al II-lea să se adăpostească mai întotdeauna în Banat, la curtea timișoreană a lui Scolari, trebuie văzută ca o certitudine, întrucît ajutorul comitelui de Timiș venea întotdeauna la timp și contribuția la restabilirea sa pe tron ²⁶.

Și în anul 1425 Dan al II-lea solicită ajutor transcarpatin. Scolari revine în Banat în cursul verii, participă la lucrările congregațiilor nobiliare, concomitent cu concentrarea trupelor sale în zona Orșova Severin. De data aceasta campania munteană se desfășoară pe două trasee: una transilvană și alta bănățeană. Scolari acționează pe direcția devenită obișnuită, pe malul Dunării și prin Oltenia. Acțiunea combinată reușește să restabilească situația politică în cursul lunii septembrie. La începutul lunii octombrie, cel tirziu, cele două forțe se reunesc undeva în zona capitalei Țării Românești și coboară spre Dunăre.

Reținînd posibilitatea pătrunderii unor trupe creștine în sudul Dunării, Sigismund de Luxemburg le trasează acum o altă sarcină: să

reinvie țaratul de Vidin, ca stat tampon între Dunăre și turcii otomani. Pentru aceasta el îl folosește pe unul dintre fiii fostului țar bulgar Strațimir, pe nume Frujin, adăpostit de cîțiva ani în Banat, unde primise și numeroase posesiuni.

La mijlocul lunii octombrie 1425 se desfășoară lupte crîncene în jurul Vidinului și Nicopolei ²⁷. Înscăunarea lui Frujin nu se înfăptuiește întrucît zona cucerită nu putea fi apărată cu forțele existente. Pe de altă parte poporul bulgar nu mai sprijină aceste încercări militare. Răscoalele bulgarilor de acum cîțiva ani au izbucnit după consultări prealabile cu Sigismund. Lipsa de sprijin în momentele fierbinți ale răscoalelor a dus la înfrîngerea acestora și la terorizarea populației Cu noscînd și faptul că armatele creștine care reușeau să treacă Dunărea și să cunoască cetățile importante ale zonei le părăseau odată cu întoarcerea la nordul fluviului, populația refuză să sprijine o asemenea acțiune hazardată care se întoarce împotriva ei. Așa se întîmplă și acum. Trupele nu sînt destul de numeroase pentru a asigura existența noului țarat, iar regele nu are de unde aduna alte trupe. Situația tulbure din Țara Românească întărește această opinie și în rîndul comandanților: Dan al II-lea, Filippo Scolari și Nicolae Csáki, voievodul transilvan. Ca urmare ei își încheie acțiunea și se retrag peste Dunăre, fără nici un rezultat notabil.

Cheia succeselor militare regale din această toamnă, ca și din perioada ultimilor ani, trebuie căutată în faptul că armata regală era alcătuită, în cea mai mare parte, din țărâtime, cnezi și mica nobilime. Atît în Transilvania cît și în Banat aceste clase și pături sociale intere-

sate în lupta antiotomană oferă puterii centrale suportul uman de calitate pentru campaniile militare. Numeroasele donații regale pe seama unora dintre participanți confirmă vitejia lor, dar și adâncirea procesului de diferențiere socială²⁸. Prezența unui militar de excepție care a fost acest condotier florentin acclimatizat pe meleagurile dunărene în fruntea unor trupe disciplinate, care-și apără pământul viața și familia, completează cheia succeselor antiotomane din acești ani.

Aceeași situație este valabilă și pentru Muntenia, unde sistemul militar introdus și perfecționat de Mircea cel Bătrîn continuă să funcționeze, deși forțele armate ale țării se împart uneori între doi sau trei pretendenți la tron. Pentru anul 1425 în armata munteană sînt atestați în premieră mercenarii²⁹. Semn că forțele țării sînt împărțite și nu mai pot duce întreaga povară a unei campanii.

O mențiune despre acțiuni militare antiotomane în acest sfîrșit de an 1425 îl prezintă pe Scolari luptînd împotriva turcilor otomani în Serbia³⁰. Campania se desfășoară în Serbia dunăreană, probabil ca răspuns la provocarea unor bei de margine care atacaseră cu trupele lor de achingii. Perioada luptelor se situează în a doua jumătate a lunii octombrie și probabil pînă în primele zile ale lunii următoare. Nu se cunoaște sfîrșitul lor, ceea ce înseamnă — la modul de consemnare a cronicilor și documentelor epocii — fie că nu au fost lupte de amploare, fie că victoria nu a fost concludentă.

Operațiunile militare declanșate în cursul acestui an de către turcii otomani, avîndul în frunte pe însuși sultanul Murad al II-lea, ur-

măresc devastarea Serbiei și Bosniei³¹, în intervalul aprilie — mai 1426. Concomitent, trupe de achingii dunăreni intră în Țara Românească într-o nouă încercare de impunere a lui Radu Praznăglava. O primă luptă, desfășurată în iarnă-primăvară, se sfîrșise cu victoria lui Dan al II-lea, care și-a menținut tronul.

Sosirea lui Scolari în Banat în cursul lunii aprilie 1426 trebuie pusă în concordanță cu aceste evenimente. Comitetele nu rămîne mai mult de o săptămînă, contribuind la adunarea contingentelor militare locale și punerea lor pe picior de luptă, după care se reîntoarce spre centrul roșului unde se pregăteau tratative diplomatice între Ungaria și Serbia. Ștefan Lazarović, despotul sîrb, se refugiase în Ungaria de teama campaniei otomane și încheie aici un tratat de prietenie și alianță cu Sigismund de Luxemburg. Regele însă nu acceptă să poarte tratativele decît în prezența lui Scolari. Deși bolnav, acesta participă și reușește să medieze încheierea tratatului amintit. Cu puțină vreme înainte, Scolari mediaseră încheierea altui tratat, cel atît de multă vreme amînat, dintre Ungaria și Veneția.

Pe frontul antiotoman dunărean Dan al II-lea înfruntă din nou forțele dușmane. Probabil să fi beneficiat și de ajutoare transcarpatine. În urma unei bătălii foarte sîngeroase, soldate cu mari pierderi umane de ambele părți, desfășurate spre sfîrșitul lunii mai 1426³², Dan este învins și silit să-și caute adăpost peste munți. Țara Românească este condusă din nou de către Radu Praznăglava.

Acțiunile militare regale din anul 1426 se desfășoară în două etape. Prima are ca timp de desfășu-

șurare lunile iunie-iulie, iar cea de-a doua luna septembrie. Ele se desfășoară în Țara Românească, Bulgaria și Serbia.

Comitele de Timiș participă, în calitate de comandant, la ambele acțiuni. Prima dintre ele se desfășoară în sprijinul lui Dan al II-lea, în intervalul deja citat, iunie-iulie. Forțele de care dispune Scolari se cifrează circa 25.000 oameni, din care 15.000 călăreți și 10 pedestrași³². Cu acestea el intră în Țara Românească, după o joncțiune în Banat cu fugarul Dan. Bătălia decisivă pare a se fi desfășurat undeva în Oltenia, iar victoria i-a suris din nou lui Scolari. Lupta poate fi situată spre mijlocul lunii iulie³⁴. Probabil că acțiunea de curățirea țării a mai durat câteva săptămîni. Numai așa se poate explica de ce trupele regale nu se îndreaptă spre Brăila, unde erau așteptate de trupe moldovene și polone, într-o planificată acțiune conjugată antiotomană. Se pierde acum un prilej foarte bun de a acționa cu forțe sporite pentru stoparea ofensivei dunărene otomane.

În cursul lunii septembrie 1426 la Lipova se desfășoară lucrările dietei regatului. Este prezent atît Sigismund de Luxemburg, cît și Filippo Scolari, alături de mulți baroni și prelați. În afara hotărîrilor obișnuite, la Lipova se consemnează încheierea unui tratat formal de alianță între Ungaria și Țara Românească³⁵. O solie munteană condusă de către marele logofăt al Țării Românești ajunge la Lipova și prezintă regelui cererile domnului său. La insistențele lui Scolari tratatul se încheie pe poziții de egalitate între cele două țări. Între prevederile acestuia se stipulează și prezența unei gărzii personale pentru Dan al II-lea. Marele logofăt muntean solicitase 600 oameni.

Scolari, convins de necesitatea unei forțe mai numeroase, insistă și obține 1000 de oameni, dintre care 100 călăreți și 900 pedestrași. Plata lor consta într-un perper românesc pentru un călăreț sau pentru 3 pedestrași pe o zi. Prima rată îi este achitată pe loc logofătului, iar restul se va plăti de către brașoveni.

Iată dovada justei înțelegeri a situației interne a Țării Românești și a necesității existenței unui nucleu permanent de oaste pe lângă Dan al II-lea. Nimic nu poate fi mai semnificativ pentru natura relațiilor amicale dintre Scolari și Dan al II-lea decît această sporire a gărzii personale ca urmare a insistențelor comitelui.

Hotărîrile dietei de la Lipova cuprind și un alt aspect, pe larg discutat — uneori în controversă — de istoriografia mai veche și mai nouă română și maghiară — și anume calitatea și cantitatea participării popoarelor din cuprinsul regatului feudal al Ungariei la lupta antiotomană. Părerii diverse au fost exprimate, în funcție de interese sau convingeri. Referitor strict la amplitudinea și întinderea în timp a participării militare a românilor transcarpatini la luptele antiotomane considerăm semnificativă și tranșantă cererea nobilimii regatului ungar adresată regelui Sigismund de Luxemburg în zilele dietei din Lipova³⁶. În această cerere nobilimea cere să nu mai fie trimisă să lupte împotriva turcilor **întrucît această este sarcina românilor** care sînt în prima linie încă de la începuturile acestor lupte³⁷. Dorința nobilimii de a-și apăra privilegiile și dezinteresul față de gravitatea pericolului otoman se va manifesta în condiții cel puțin asemănătoare în tot cuprinsul acestui secol XV, agravîndu-se la începutul

celui următor. Participarea masivă a românilor, maghiarilor și slavilor din cuprinsul regatului reprezintă rezistența populară antiotomană și explică succesele dobândite sub conducerea lui Iancu de Hunedoara. Bazele acestei participări comune sînt puse în acești ani cînd la conducerea luptelor se află Filippo Scolari.

Imediat după încheierea lucrărilor dietei, în septembrie, comitele de Timiș pleacă într-o nouă campanie în sudul Dunării. Scopul declarat era constituirea aceluia stat tampon bulgar, pe care încercase să-l formeze și în campania anului trecut. Pe itinerariul Lipova—Timișoara—Caransebeș—Orșova se deplasează acum trupele regale. Dintr-un scurt popas la Orșova, pe 8 septembrie, datează și unul dintre ultimele documente emise de către Filippo Scolari³⁸. Controversa istorică generată de direcția acestei campanii³⁹ s-a încheiat așa încît azi este clar că ea urmărea recucerirea Vidinului și ținutului din jur.

Sînt prezenți mai mulți baroni și prelați în rîndurile trupelor sale și alături de ei se consemnează o prezență inedită. Don Pedro, fiul regelui Ioan I al Portugaliei, sosit în Orient în fruntea unei trupe de 800 călăreți într-o acțiune de recunoaștere⁴⁰, se alătură și el forțelor expediționare. Dan al II-lea sosește și el la Dunăre cu trupele muntene. Numărul total al armatei se aproximează la circa 25—30.000 oameni. Cu aceste forțe Scolari trece Dunărea, probabil în zona Severin—Cladova și înaintează spre Vidin, nimicind rezistențele otomane locale. Luptele pentru Vidin sînt deosebit de grele întrucît cetatea este reședința unor vestiți bei de achingii, dar pînă la urmă cetatea este cucerită. S-a avansat chiar i-

deea desfășurării a două lupte în preajma Vidinului⁴¹, în care prima victorie ar fi aparținut aliaților creștini, iar în cea de-a doua rezultatul ar fi fost incert. Indiferent de rezultatele bătăliilor, acel „cneaz bulgar“ menționat într-o cronică contemporană nu a putut fi instalat. Luptele sînt grele și cer sacrificii umane mari. Printre morți se numără și majoritatea celor 800 de cavaleri portughezi ai infantelui don Pedro.

Interesant și inedit acest episod portughez pe meleagurile dunărene, într-o timidă încercare de cunoaștere a realităților orientului european. Necunoscători ai modului de luptă al otomanilor, cavalerii portughezi au căzut în chiar prima luptă cu turcii dovedind o dată în plus cauzele care au dus la eșuarea cruciadelor antiotomane. Don Pedro, scăpat din luptă, va rămîne încă un an de zile prin zonă, împrietenindu-se cu Dan al -II lea. În ceea ce-l privește pe Scolari, prezența lui don Pedro a fost un simplu accident care a dovedit diferența dintre amatorism și profesionalitate în lupta antiotomană.

Menționarea unei lupte purtate de trupele lui Scolari în preajma cetății sîrbești sud-dunărene Golubac în toamna anului 1426⁴² contribuie la schițarea itinerariului de întoarcere a trupelor regale. După încheierea operațiunilor din preajma Vidinului, Dan al II-lea se reintoarce în Țara Românească, iar Scolari urcă în amonte pe Dunăre, tot pe malul drept, îndreptîndu-se spre Serbia. Ce se întîmplase? Între prevederile tratatului de pace dintre Ungaria și Serbia se afla și cea referitoare la predarea unor cetăți sîrbești sud-dunărene în mina regelui Ungariei. Acțiunea a început încă în vara lui 1426 și nu a în-

timpinat mari greutate, cu excepția cetății Golubac. Important punct strategic pe Dunăre, blocând trecerea acesteia și controlul deplin al zonei pentru cel ce nu o stăpânea, cetatea a refuzat să treacă în ascultarea regelui, considerând înjositor tratatul de pace. Ca urmare trimișii regali au fost izgoniți, iar comandantul a hotărât să-și apere singur cetatea și de unguri și de turci.

Trupele lui Scolari sosite în jurul Golubac-ului în octombrie încearcă să-l cucerească, dar se pare fără succes. Cetatea era liberă și în anul următor și abia după acest timp comandantul ei a preferat să o cedeze turcilor otomani. Încercarea lui Sigismund de Luxemburg de a o cuceri, în anul 1428, se soldează cu o bătălie pierdută și odată cu ea se sfârșește și politica militară ofensivă a regelui. Într-un timp încetase din viață și comandantul militar capabil să susțină acest efort, întrucât Filippo Scolari moare la Lipova la 27 decembrie 1426, abia întors din această campanie sud-dunăreană.

Cîteva precizări se impun pentru această scurtă perioadă de timp, bogată însă în evenimente și care conturează deja unele aspecte ale evoluției viitoare a țărilor dunărene. Această perioadă de frământări interterne din Țara Românească, generată de luptele pentru tron dintre Dan al II-lea și Radu Praznaglava, destabilizează frontul creștin nord-dunărean. Ca urmare și dorința restabilirii unității acestuia se accentuează. Pînă la 1418 Mircea cel Bătrîn a fost artizanul acestei unități. După moartea sa inițiativa a trecut de partea lui Sigismund de Luxemburg,

prin generalul și diplomatul său Filippo Scolari. Dovadă sînt încercările militare și politice de consolidare a acestui front comun româno-maghiar. Asistăm la ultimele încercări de ofensivă creștină sud-dunăreană. Dispariția personalității militare (Scolari) obligă zona să treacă la o defensivă accentuată. S-a verificat faptul că participarea comună, română și maghiară, este elementul care poate stopa ofensiva otomană. Acțiunea de mai târziu a lui Iancu de Hunedoara se bazează pe elementele acestor ani. Tratatul de prietenie din 1426 dintre Țara Românească și Ungaria le continuă pe cele din 1395 și 1408. Devine un element caracteristic pentru armata regală participarea largă a maselor de țărani și cnezi, alături de mica nobilime la campaniile militare antiotomane. Tot acum se folosesc în aceste lupte noile percepții militare italiene, aduse de către Filippo Scolari, capabile să provoace turcilor otomani obstacole serioase în calea expansiunii spre centrul Europei. Verificate în timp, ele vor fi preluate și îmbogățite de către Iancu de Hunedoara.

Iată-ne așadar în fața unei perioade istorice de mari acumulări militare, sociale, și politice, care pregătesc apariția marilor personalități politice și militare de la mijlocul veacului al XV-lea: Iancu de Hunedoara, Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, Matia Corvin. Ridicați din mijlocul poporului român, indiferent dacă au acționat într-una sau alta dintre țărilor românești sau în cuprinsul regatului feudal ungar, aceste personalități au reușit să opună geniul lor și forțele popoarelor dunărene în fața „uraganului ridicat de semilună.“

NOTE

¹ Bibliografia referitoare la Filippo Scolari a fost sintetizată în studiul nostru, **Banatul și începuturile luptei antotomane. Rolul lui Filippo Scolari**, în *Revista de istorie*, București tom. 31 nr. 6/1978, p. 1025-1040.

² Perioada tratată în studiile : Viortica Pervain, **Lupta antiotomană a Țărilor Române în anii 1419-1421**, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, XIX, Cluj-Napoca, 1976 și Anca Ghiță, **Condițiile instaurării dominației otomane în Dobrogea**, în *Studii istorice sud-est europene*, vol. I, București, 1974.

³ Gustav Gündisch, **Siebenbürgen in der Türkenabwehr 1395-1526**, în *Revue Roumaine d'Histoire*, București, nr. 3, 1974, p. 420, indică data de 3 aprilie.

⁴ Informații furnizate de cronică lui Neşri, **Djihannume, Tarih-i alosman**, în Mihail Guboglu și Mustafa Mehmed, **Cronici turcești privind Țările Române**, vol. I, București, 1966, p. 118.

⁵ Orudj bin Adil, **Tevarih-i al-i Osman**, în *Cronici turcești*, I, p. 57 spune că sultanul a făcut o expediție asupra Țării Românești, întorcându-se cu pradă. Informația trebuie privită critic în sensul intermediul unuia dintre beii săi dunăreni.

⁶ Activitatea lui Scolari în aceste zone în studiul citat la nota 1.

⁷ Kammerer Ernő, **A zichy és vasonkeői graf Zichy idősb ágának okmánytára**, vol. VIII, Budapesta, 1905, p. 40.

⁸ Nicolae Iorga, **Biruința din 1423 a lui Dan Vodă contra turcilor**, în *Revista Istorică*, nr. 4-6, București, 1936, p. 112; *idem*, **O nouă mărturie asupra luptelor dintre Dan al II-lea și Radu Praznaglava**, în *Convorbiri literare*, XXXV, Iași, 1901, *idem*, **Istoria Românilor**, vol. IV, București, 1936, p. 16 unde reia aceste cronici; Ilie Minea, **Vlad Dracul și vremea sa**, Iași, 1928; A.D. Xenopol, **Lupta dintre Dănești și Drăculești**, în *Analele Academiei Române*, seria a III-a, tom XXX, București, 1907.

⁹ Eudoxiu Hurmuzaki, **Documente privitoare la Istoria Românilor**, vol. VIII, București, 1894, p. 3, documentul cu nr. VII, cuprins în **Cronica Morosini, din Veneția**.

¹⁰ *Ibidem*, nota 8.

¹¹ Eudoxiu Hurmuzaki *op. cit.*, VIII, p. 3, doc. nr. VI,

¹² Pentru lămurirea apartenenței acestor soli la o curte sau alta, ar trebui văzut citatul din original (**Cronica Morosini**) și nu din Hurmuzaki unde este rupt din contextul relatării.

¹³ Din mulțimea documentelor notăm câteva: la 23 mai conventul din Lelez amină toate procesele, întrucât împăcinații participă la expediția regală împotriva turcilor, cf. Szilágyi Sandor, **A magyar nemzet története**, vol. III, Budapesta, 1985, p. 561; conventul din Alba Iulia amină alte procese tot în același scop. cf. *ibidem*; la 1 iulie conventul din Cluj Mănăstur arată că Emeric Bogahti era plecat în Țara Românească în luptele cu turcii cf. Beke Antal, **A Kalozsmonostori konvent letrétáraból**, în **Történelmi Tár**, Budapesta, 1897, p. 342.

¹⁴ C.C. Giurescu, **Istoria Românilor**, vol. II, București, 1976, p. 114.

¹⁵ Szilágyi Sandor, *op. cit.*, III, p. 561; dintr-un document raguzan datat în 25 octombrie se știe deja de victorie iar numărul trupelor otomane este estimat la 15.000 oameni.

¹⁶ Nicolae Iorga, **Notes et Extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle**, vol. I, Paris, 1899, p. 349-350; vol. II, Paris, 1900 p. 218.

¹⁷ Pesty Frigyes, **Krassó varmegye története**, vol. III, Budapesta, 1882, p. 310-312.

¹⁸ Wenczel Gusztáv, **Ozorai Pipó**, Pest, 1863, p. 88.

¹⁹ *Ibidem*, document din 11 noiembrie.

²⁰ Johann Cristian Engel, **Geschichte des Ungrischen Reichs**, vol. II, Viena, 1812, p. 322.

²¹ C.C. Giurescu, *op. cit.*, II, p. 114.

²² George Lăzărescu, Nicolae Stoicescu, *Italia și Țările Române până la 1699*, București, 1972, p. 64.

²³ Gheorghe Săsărman, Gheorghe David, Sanda Voiculescu, *Șapte cetăți sub soarele gloriei*, București, 1978, p. 23-24.

²⁴ Este vorba despre insula Ada-Kaleh, cf. mărturia regelui Sigismund de Luxemburg din 21 noiembrie către Hermann de Cilly, în Orvay Tivadár, *Oklevelek Temesvármegyére és Temesvár város története*, Bratislava, 1896, p. 588-589.

²⁵ Idem, p. 587-588, la 15 octombrie vicecomitele de Timiș arată că toate forțele militare erau plecate în campanie împotriva turcilor; Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, București, 1891, 531-532. La 16 octombrie regele îi absolvă de prezentare pe unii nobili, în procesele ce le sînt intentate, întrucît sînt în arma regală aflată sub zidurile Severinului Kammerer Ernő, *op. cit.*, VIII, p. 197-199; la 4 noiembrie trei familiari de-ai comitetului de Timiș se îndreaptă spre Orșova, locul de concentrare a trupelor regale.

²⁶ Sînt aproape necunoscute raporturile stabilite între domnia și pretendenții munteni la domnie și forțele militare ale districtelor românești bănățene în decursul secolelor XV-XVII, deși realizările sînt uimitoare. Acești oșteni bănățeni pe care Patriciu Drăgălina îi numea, cu o vorbă de duh, „condotierii răsăritului“ au realizat fapte de arme remarcabile. Pentru unele dintre acestea vezi lucrarea lui I.D. Suciu, *Unitatea poporului român. Contribuții istorice bănățene*, Timișoara, 1980, capitolele I, II, III.

²⁷ Gelchich J., Thallóczy L., *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae*, Budapesta, 1889, p. 309.

²⁸ Dintre acestea menționăm *Documenta Romaniae Historica (lost Documente privind Țările Române)* Seria C, Transilvania, vol. I-XII; dintre cele mai vechi Pesty Frigyes, *Hírássó*, vol. I-IV; idem, *A Szörényi Bánság es Szörényi va-*

1877-1878; idem, *A Szörényi vármegyeli hajdani oláh kerületek*, Budapesta, 1876; Orvay Tivadár, *op. cit.*

²⁹ Domenico Mellini, *Vita di Filippo Scolari*, Florența, 1570, p. 53, publică o scrisoare din 2 noiembrie în care se arată că Scolari se afla în Serbia unde luptă împotriva turcilor.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Stanoje Stanojevic, Pippo Spano, *Prilog srpskog istorji pocetkom XV veka*, Beograd, 1906, p. 16; Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 21.

³² Nicolae Iorga, *op. cit.*, IV, p. 21 remarcă faptul că lupta s-a desfășurat pe 30 mai și publică scrisoarea regelui Sigismund din 12 iunie către Henri de Beaufort, în sprijinul afirmației sale

³³ Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 53, scrisoarea din 3 august 1425.

³⁴ Cu certitudine lupta trebuie situată în această lună întrucît abia la 30 iunie o diplomă regală amintește despre trupele ce se îndreptau spre Muntenia, cf. Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 540. La 11 iulie Giovanni Buondelmonti scrie și el despre oșteni ce se îndreptau spre armata lui Filippo Scolari ce merge împotriva turcilor, iar la 3 august Simone Buondelmonti știe deja despre victoria obținută de comite împotriva turcilor pătrunși în Țara Românească, cf. D. Mellini *op. cit.*

³⁵ Cea mai autorizată opinie la Nicolae Iorga, *Istoria Românilor*, IV, p. 1819. Pentru rolul lui Scolari vezi *Documenta Romaniae Historica* Seria D, *Relații între Țările Române*, vol. I, București, 1973, p. 243-244, care publică decretul regal emis la Lipova la 5 septembrie 1426; vezi deasemenea Szendrei János, *Zsigmond Király levéle Lippán 1426. szept. 5 eről*, în *Hadtörtéelmi Közlemények*, I, Budapesta, 1868, p. 164.

³⁶ Eudoxiu Hurmuzaki, *op. cit.*, I/2, p. 538-539.

³⁷ *Ibidem*. Insuși Sigismund de Luxemburg recunoaște acest lucru, iar donațiile sale cuprinse în documentele bă-

nățene citate mai sus confirmă masivitatea prezenței militare românești în epocă.

³⁸ Wenczel Gusztáv, *Okmánytar Ozorai Pipó történetéhez*, în *Történelmi Tár*, Budapesta, 1884, p. 434-437.

³⁹ Jacoppo Braciolini, *Vita di messer Filippo Scolari*, în *Archivo Storico Italiano*, IV/1, Florența, 1843, p. 183; Domenico Mellini, *op. cit.*, p. 52; Wenczel Gusztáv, *Ozorai Pipó* p. 61; St. Stanojevic, *op. cit.*, p. 13.

⁴⁰ Există două feluri de mențiuni în ceea ce-l privește. Una îl raportează la Filippo Scolari, vezi nota 39. Cea dea

doua îl alătură lui Dan al II-lea, vezi Nicolae Iorga, *Un prinț portughez cruciat în Țara Românească a secolului al XV-lea*, în *Analele Academiei Române*, seria a III-a, tom V, București, 1926 și republicat apoi în *Lainițaș*, București, 1927 p. 64-74 în limba portugheză; Cristian Popișteanu, *Imagine din cronică româno-portugheză*, în *Magazin Istoric*, an XII nr. 4 (133), București, aprilie, 1978, p. 33.

⁴¹ Stanoje Stanojević, *op. cit.* p. 14.

⁴² Nicolae Iorga, *Notes et extraits*, I, p. 435, care citează o cronică venețiană.

⁴³ Vezi nota 39.

Participations du Banat à la lutte antiottomane des Pays Roumains dans la periode des années 1423—1426

— Résumé —

L'étude se propose de relievier la participation des masses populaires de Banat à la lutte antiottomane pendant la période mentionnée, lorsque le commandant des troupes était le comte de Timiș, Filippo Scolar. Personalité complexe dans la zone danubienne, Scolari a réussi de comprendre les idéaux et les aspirations des roumains de Banat, et d'obtenir à leur tête, d'importantes victoires antiottomanes.

Un autre aspect, moins abordé par l'historiographie, est constitué par l'aide accordé à Dan II, le voivode de la Valachie, pour consolider son regne. Cette aide fut accordé par Scolari et ses contingents de Banat. A l'occasion de ses retraites au-dee des Carpathes, Dan II chercha à Timișoara son abrit et du secours. C'est ici que les campagnes militaires sont parties vers la Valachie et le sud du Danube.

Par les faits d'armées accomplis pendant ces années, le peuple du Banat et Filippo Scolari s'avèrent de dignes successeurs et continueurs de Mircea le Vieux sur le front de la lutte antiottomane.